

Tekst: Annabella Meddens-van Borselen / beeld: Noord-Hollands Archief

Theodore Prévinaire (1821-1900), een licht- geraakte Haarlemse fabrikant

In de archieven van de Noord-Hollandse rechtbanken¹ zijn enkele bijzondere rechtszaken gevonden over de Haarlemse textielfabrikant Marie Prosper Theodore Prévinaire, zoon van de succesvolle textielfabrikant Jean Baptiste Theodore (1783-1854) en M. Aldegonde de Hemptinne.

Zeg aan die
fabrieksjongen,
dat ik Turk
(de hond) op hem
zal afzenden

Boven: Theodore Prévinaire, tekening naar foto door J. Vermeulen (1933).

Rechts: Theodore Prévinaire, fotograaf: Ghémar Frères, Brussel (1870-1871).

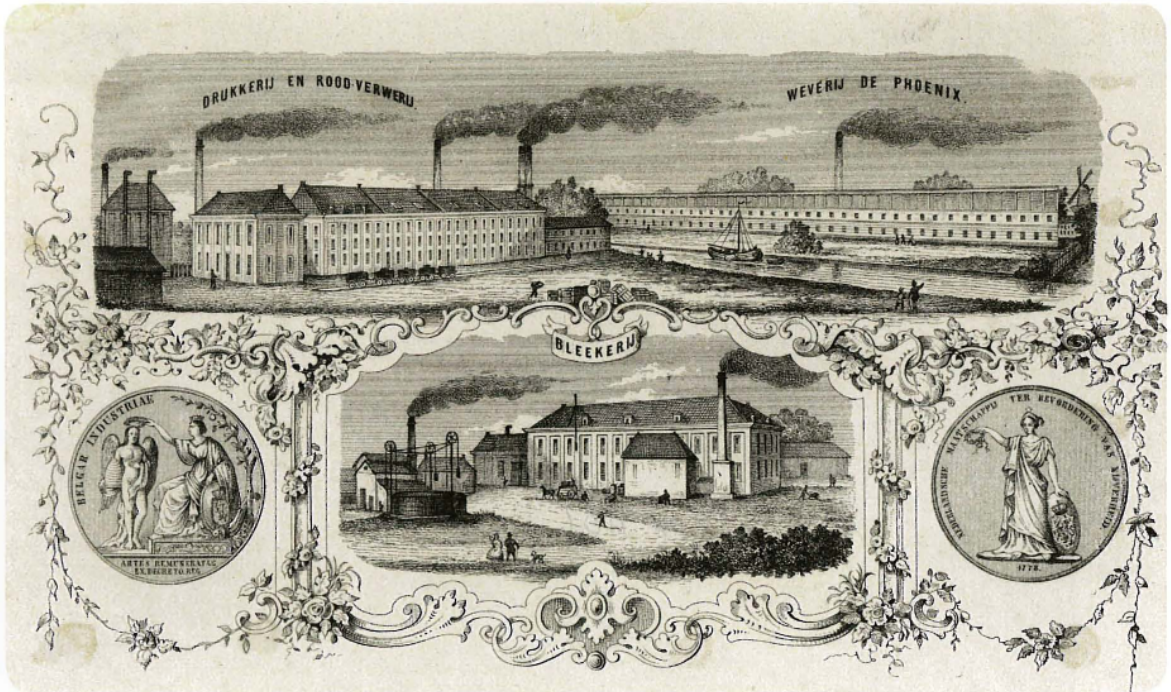
Prévinaire werd geboren in 1821 te Molenbeek bij Brussel en noemde zich Theodore. De familie Prévinaire was in 1834 naar Haarlem verhuisd om daar een textielfabriek te stichten aan de Garenkokerskade. Het was een grote fabriek met ruim vijfhonderd werknemers in dienst. De fabriek van Prévinaire was gespecialiseerd in de fabricage van Turks roodgeverfde garens en stof, het 'toile Adrinople' geheten.¹¹ In de jaren veertig van de 19e eeuw werden de textiel-

fabrikanten nog niet helemaal geaccepteerd door de Haarlemse en Heemstedse elite; ze waren de eerste fabrikanten in Haarlem, een heel nieuw fenomeen: geld verdienen met fabrieken in plaats van met handel, landbouw of rentenieren. De jonge Theodore Prévinaire kon daar razend om worden.

Duel

In 1846 kreeg hij in de sociëteit Trou Moet Blijcken ruzie met de 22-jarige tweede luitenant Bern-

hard Theodore Anne Westerouen van Meeteren. Waar de heren onenigheid over hadden is niet helemaal duidelijk. Vermoedelijk heeft de luitenant enige misprijzende uitlatingen gedaan over Prévinaire. De textielabrikant pikte dit niet. De heren besloten om hun ongenoe-gen uit te vechten in een duel. Het tweegevecht vond plaats in de militaire manege aan de Magdalenastraat in Haarlem. Zij werden elk bijgestaan door een secondant. Prévinaire koos als secondant Jan Cornelis Louis Druivjesteijn. Zijn tegenstander liet zich bijstaan door een collega, de tweede luitenant Hendrik Herman Guérin. Prévinaire had zelf geen sabel en mocht er een lenen van de secondant van zijn tegenstander. Westerouen van Meeteren had als luitenant uiter-

aard een eigen sabel. Van tevoren spraken ze af dat het gevecht gestaakt moest worden, als een van de twee geraakt werd en er bloed te zien was. Uiteindelijk raakten beide heren licht gewond. Een van de secondanten had de wonden ter plekke verbonden. Alle vier werden ze opgepakt en voor de rechter gedaagd. Ter verdediging voerde het viertal aan dat ze het minst gevaarlijke wapen (de sabel) hadden gekozen. De rechter veroordeelde ze echter alle vier voor het met voorbedachten rade toebrengen van kwetsuren en gaf ze een geldboete. Prévinaire en zijn tegenstander moesten 25 gulden boete betalen en de secondanten elk 10 gulden. De heren kwamen hier nog goed mee weg. De gebruikelijke straf

voor deze misstap liep uiteen van één maand gevangenisstraf tot twee jaar gevangenisstraf plus een geldboete. De Amsterdamse rechter vond dat de *'jeugdige jaren der beklagden'* en het feit dat de wonden van *'zeer geringe aard'* waren, als verzachtende omstandigheden konden worden aange-merkt.^{III}

Een pak rammel

Een paar jaar later, in april 1848, moest Prévinaire junior nogmaals voor de rechtbank verschijnen. Hij werd aangeklaagd wegens mishandeling met voorbedachten rade en verwonding van Steven Johannes IJserstitt. Het slachtoffer was rijksveearts en woonde in zijn buitenplaats Bosch en Hoven te Heemstede. Wat was er

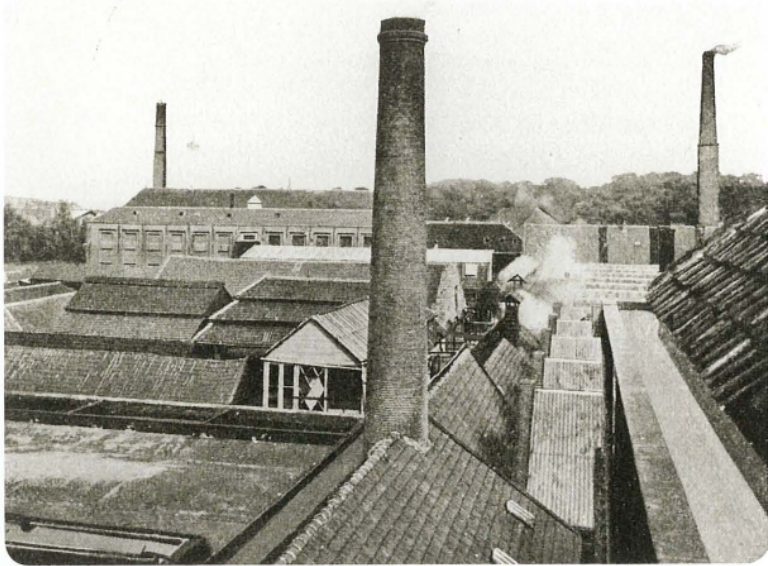
Links: Diverse onderdelen van de katoenfabriek van Prévinaire in Haarlem (ca. 1845).

Rechts: De katoenfabriek aan de Kinderhuissingel, datum onbekend, uit: Haarlem als Industrie Stad (1906).

Rechtsonder: Interieur van de Ververij der Haarlemsche Katoenmaatschappij, datum onbekend, uit: Haarlem als Industrie Stad (1906).

gebeurd? De twee heren hadden ruzie gekregen op een veiling van goederen. IJserstitt wilde daar graag broeiramen voor een druivenbak kopen. Tijdens de veiling bleef Prévinaire tot het laatst toe tegen hem opbieden. Zo werd hij genoodzaakt voor die ramen een hoge prijs te betalen, die ver boven de waarde lag. Hij werd boos en zei tegen Prévinaire: *'Prévinaire nu is het gedaan. Ga nu je katoentjes ophangen.'* Prévinaire mopperde dat hij hem graag een pak rammel wilde geven. De timmermansbaas Van der Linde van Bosch en Hoven waarschuwde zijn baas IJserstitt een dag later. Hij zei tegen hem: *'Pas op, Prévinaire loert op je.'* De 27-jarige Prévinaire voelde zich zwaar beledigd.

Een paar dagen na dit voorval liet de jonge fabrikant zich in zijn koets naar de Spanjaardslaan rijden, waar de buitenplaats Bosch en Hoven van IJserstitt lag, en liet de koetsier aanbellen om te vertellen dat een rijtuig op de weg stond met daarin een heer die hem wenste te spreken. De koetsier zei erbij dat die heer haast had om met de spoorwegen te vertrekken

en verzocht hem bij het rijtuig te komen. IJserstitt weigerde. Hij zei dat hij op die wijze geen personen die hun naam niet kenbaar maakte te woord stond. Het rijtuig reed weg, maar kwam even later weer terug. Prévinaire deed nogmaals het verzoek, maar IJserstitt kwam

niet. Die riep tegen de koetsier: *'Zeg aan die fabrieksjongen, dat ik Turk (de hond) op hem zal afzenden, als hij op mijn (buiten)plaats durft te komen.'*

Prévinaire was razend. Hij wachtte in zijn rijtuig tot hij IJserstitt van zijn buitenplaats zag vertrekken.

Huwelijksakte van M. P. Th. Prévinaire.
Gehuwd te Berkenrode op 2 juni 1852.

Eerst blad
Bij Mij Voorzitter van de Arrondissements Regtbank te *Haarlem*
Provincie NOORD-HOLLAND, is dit Register, bestemd tot de inschrijving der Akten
van **HUWELIJKEN en ECHTSCHEIDINGEN**, gedurende den
Jare Achtienhonderd Twee en vijftig, gekantteekend en gewaarmerkt op het eerste
en laatste blad, inhoudende in zijn geheel *Twee bladen*.

Dubbeld gedaan te *Haarlem* den 8ten December 1852

Van de Jongv. R. van

1/ Heden den *Sinterdagen* Juniij Achtienhonderd
Twee en vijftig, zijn voor ons ondergetoekende, Ambtenaar van den burgerlijken stand der gemeente
Berkenrode in het huis derzeive gemeente,
verschenen, ten einde een huwelijk aan te gaan, *Nare Prosper Theodore*
Prévinaire, fabriekant, oud dertig jaren, geboren te *Stoken*
beek te *Leon* in *Belgie*, wonende te *Haarlem* - meentelijarig *Leen van*
Theodore Prévinaire, fabriekant, en van *Stogonde Schompenaer*
Johanna Maria van Nickeroot Crommelin,
Sonder beroep, oud een en twintig jaren, geboren en wonende te *Stok*
beek - minderjarige dochter van *Levent Baronius Hendrick*
van *Wiersoort Crommelin*, heer van *Berkenrode*, Hoogheemraad
van *Reynland*, en van *Anna Elisabeth Baronijne van Hal*
landt, *Sonder beroep*, beide liden, wonende te *Berkenrode*.

En hebben zij tot dat einde aan ons overgelegd, vooreerst: de akten waaruit blijkt, dat de
afkondisingen van dit huwelijk alhier en te *Haarlem* *Sonder*
schieting van *afgeloopen*, den *drie en twintigsten* in *derzigen*
de *landtbladen* - de seboorte akten van *bruidgoms* en
bruid - en het bums dat de *bruidgoms* aan de *Wet* op de
nationale militeer soldaten heeft - *Lynde* de *overd*
van de *bruid* alhier *beantwoord*, die verklaren *hunne*
toestemming tot dit huwelijk te geven.

Waarna wij hun hebben afgevraagd of zij elkander aannamen tot echtgenooten, en getrouwelijk
al de pligten zullen vervullen, welke door de Wet aan den huwelijken staat verbonden zijn:
hetwelk door hen, uitdrukkelijk met Ja, beantwoord zijnde, hebben wij in naam der Wet
uitpraak gedaan, dat zij door het huwelijk zijn vereenigd. In tegenwoordigheid van: *Leen*
van de *Leen* *Jacobson*, *partikulier*, oud acht en veertig jaren, wonende
te *Rotterdam*, *betende* van den *bruidgoms* - *Henri Gerard*
Bananaat, *burgemeester*, oud negen en dertig jaren, wonende te
Haarlem, *betende* van den *bruidgoms*, en van de *bruid* - *Levent van*
Stoker *Beulman*, *Wiersoort Crommelin*, *partikulier*, oud drie en
veertig jaren, wonende te *Amsterdam*, *son* van de *bruid* - en de
nie *bruid* *Crommelin*, *ouderling* van de *registratie*, oud negen
en vyftig jaren, wonende te *Haarlem*, *aangetuinde* van de *bruid*.

En is hiervan door ons opgemaakt deze akte, welke na voorlezing door ons te *com*
pareren en *schrijven* is ondertekend.

Prévinaire
Na van Nickeroot Crommelin De Ambtenaar voornoemd.
van Wiersoort Crommelin *M. P. Th. Prévinaire*
M. P. Th. Prévinaire *Stok*
Prévinaire *Stok*
Prévinaire *Stok*

Bij de Spanjaardslaan sprong Prévinaire uit zijn rijtuig, gooide IJserstitt tegen de grond en gaf hem een flink pak slaag. Toen de koetsier iemand zag aankomen waarschuwde hij zijn baas, die weer terug in het rijtuig stapte. Zelf liep de fabrikant ook een blauw oog en bebloed gezicht op. De koetsier verklaarde later tegen de Haarlemse rechter, dat hij dacht dat de heer Prévinaire een grap uit wilde halen, zoals wel vaker het geval was.

Kwade jongen

Na de vechtpartij ging Prévinaire koffiedrinken bij de Sociëteit in de Hout. Een poosje later zag hij dat IJserstitt in de Haarlemmerhout bij het logement (het Wapen van Amsterdam) van herbergier Xavier Severin Stoffels naar binnen ging. Prévinaire ging hem achterna en viel hem van achteren aan, sloeg hem in het gezicht en gooide zijn tegenstander tegen de kachel. Daarna sprong hij weer terug op de bok van zijn rijtuig, waar zijn koetsier zat te wachten. IJserstitt liep het logement uit en kwam hem achterna en riep: 'Kom er nu

Links: Tekening van herberg Het Wapen van Amsterdam, Pieter van Loo (1768).

af, kwade jongen, als je durft.' Voor dit akkefietje moest Prévinaire zich voor de Haarlemse rechter verdedigen. Hij moest 200 gulden boete betalen en kreeg drie maanden gevangenisstraf.^{IV}

Omkoping

Volgens de familieoverlevering^V kwam een opsluiting in het huis van bewaring voor Theodore Prévinaire op een slecht moment. Op de buitensociëteit was 's avonds een bal, waar notabelen van Haarlem en omgeving aanwezig waren met hun kinderen. Theodore Prévinaire wilde daar heel graag bij zijn, aangezien hij een oogje had op een dochter van Van Wickevoort Crommelin. Door een cipier om te kopen lukte het hem toch om er te zijn en kon hij met het beoogde meisje dansen. Op 2 juni 1852 trouwde hij met haar.^{VI} Zij kregen

drie dochters en een zoon: Elisabeth Aldegonde (1853), Theodore (1854-1885), Marie Henriette (1856-1918) en Eugenie (1858-1928). Zeven jaar na het huwelijk overleed zijn vrouw in hun huis aan de Zijlweg te Haarlem, slechts 28 jaar oud.

Op zakelijk gebied ging het heel goed. Prévinaire ontwikkelde met zijn medewerkers een batikdrukmachine, 'La Javanaise' genaamd, voor het drukken van imitatiebatiks. In 1854 werd de uitvinding gepatenteerd. Na 1886 zette hij samen met zijn schoonzoon jhr. C.F. van de Poll, die getrouwd was met zijn jongste dochter, het bedrijf voort.

Theodore Prévinaire hertrouwde nooit en overleed in januari 1900 in Haarlem. De katoenfabriek bleef tot 1917 doordraaien en werd in 1918 geliquideerd.^{VII}

I. Met dank aan alle vrijwilligers die een index maken op de archieven van de rechtbanken, vredegerechten en krijggraden.

II. Dr. W.T. Kroese, Haarlem textielstad in de 19e eeuw. Enkele nieuwe stukjes ter completering van de legpuzzel der drie Haarlemse textiel fabrieken in: Textielhistorische Bijdragen nr. 20, p/61-72, (Enschede 1979).

III. Noord-Hollands Archief Haarlem, rechtbank Amsterdam 1846, inventarisnummer 22, akte 428.

IV. Noord-Hollands Archief Haarlem, rechtbank Haarlem 1848, inventaris 303, akte 105.

V. F.J.E. van Lennep, Appie en Ampie en hun nakomelingen in: Jaarboek Haarlem 1959.

VI. Hij trouwde met Johanna Maria van Wickevoort Crommelin (1831-1859). Volgens F.J.E. van Lennep kregen zij vier kinderen, zes kleinkinderen, 17 achterkleinkinderen en 46 achterachterkleinkinderen.

VII. Dr.W.T. Kroese, p 65-70.